

SZILY-KASTÉLY – BIATORBÁGY

A település bemutatása

Biatorbágy Pest megye nyugati részén, Fejér megyével határos területén helyezkedik el. Északról Páty és Budakeszi, keletről Budaörs és Törökbálint, délkeletről Sósút, délről a Fejér megyei Etyek, nyugatról Herceghalom települések határolják.

A település belterülete a Zsámbéki-medencében terül el, ezt ÉNY-DK irányban a Budai-hegység övezi, a keleti rész a Budaörsi-medencébe nyúlik át.

Területe: 4379 ha, lakóterülete: 496 ha, népessége: 2006. január 3-án 10 013 fő, 1985. óta előbb csökkenő, majd 1990-től újra növekvő, az elmúlt néhány évben kimondottan gyorsan növekvő lélekszámú település.

A település rendkívül jó közlekedési kapcsolatokkal rendelkezik. A főúthálózati kapcsolatok szempontjából az M1 autópálya, az M0 autótú és az 1. sz. főút szerepe kiemelkedő fontosságú. Biatorbágyon halad keresztül az 1. sz. vasúti fővonal is. Az M1 autópálya a település északi részét szeli át. Biatorbágy és az autópálya közötti kapcsolatot a herceghalmi csomópont, és az 1-M1-M0 csomópontrendszer biztosítja. Az autópályával majdnem párhuzamosan haladó 1. sz. főút a települést közvetlenebbül szolgálja. Bár a Katalin-hegyet az 1-es főút elvágja a településtől, összességében mégis kedvező a nyomvonala, lehetőséget ad a nagyobb forgalmú gazdasági területek letelepítésére, a településtől viszonylag függetleníthető közúti kiszolgálására. A Biatorbágyot érintő többi országos út egyben a települési gyűjtőúthálózatot is alkotja.

A Tatabánya–Budapest vasútvonal elővárosi vasúttá alakításával Biatorbágy „közelebb” kerül Budapest városközpontjához, mint némelyik pesti

kerület, mely tény újabb lökést ad a település fejlődésének.

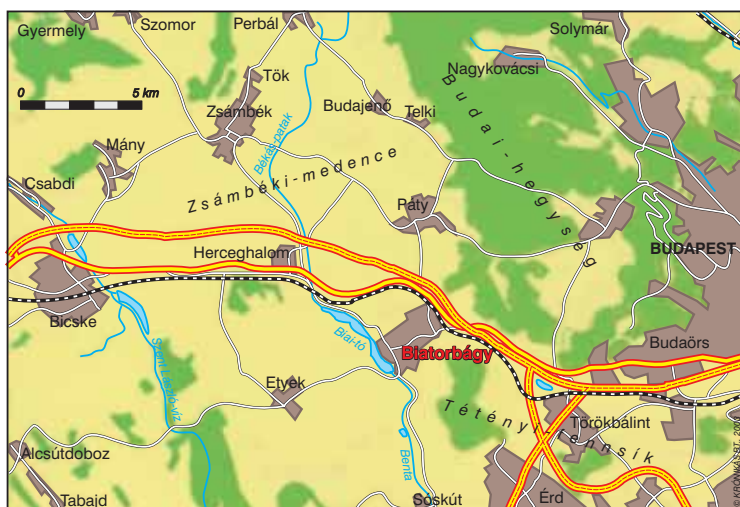
Biatorbágy története

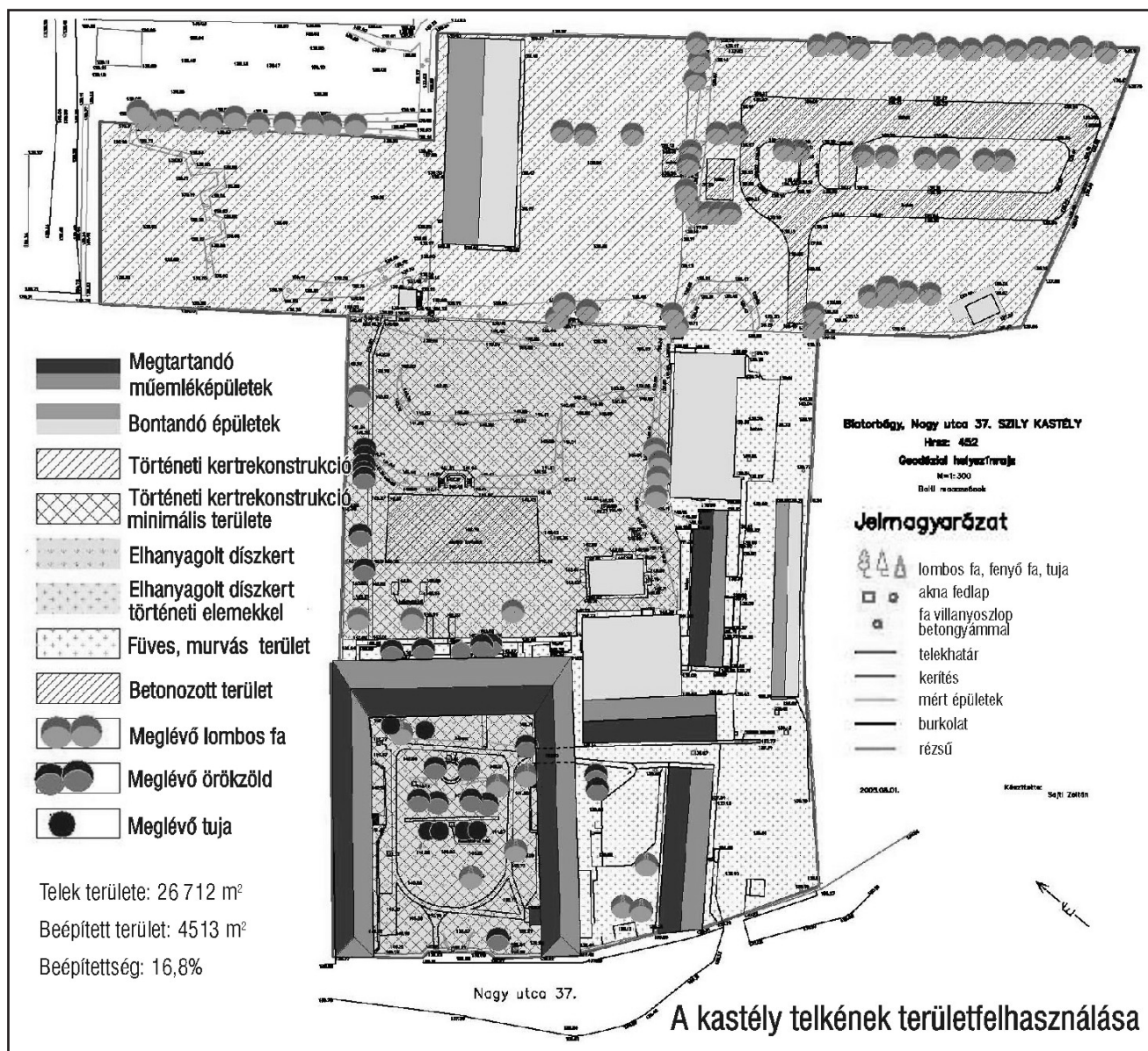
Biatorbágy környéke már az őskor idején is lakott terület volt, ezt bizonyítják a réz- és bronzkorból származó leletek. A régészek Biatorbágy–Budapark területén és Bia–Öreg-hegyen bukkantak bronzkori települések nyomaira. Az avarok lakta Kárpát-medencében a Hosszúrétek völgye már lakott hely volt, melynek nyomaira az 1991-es és 2003-as ásatások szolgálnak bizonyítékkal. Ekkor VII–VIII. századi avar sírok kerültek elő, gazdag leletanyaggal.

A mai települést alkotó két hajdani falu magját az egykori templomok maradványai jelzik. Bián a református temetőben található Szent Kereszt kápolna romjai, Torbágyon a katolikus templom szentélyének gótikus záródása. Torbágy az országút mentén, egyutcás, míg Bia az észak-déli irányú völgyben két párhuzamos utcából álló település volt. Bia középkori településmagja vélhetően a templomtól dél-nyugatra a mai Munkás és Arany János utca környékén (Telek) helyezkedett el, másik fő része pedig attól északra (Szujga).

A két település a török hódoltság alatti elnéptelenedés után a középkori települések helyén települt újra, Bia a XVII. századtól, Torbágy csak a XVIII. század elejétől. Torbágyot német nemzeti-ségűekkel telepítették be, míg Bia magyar faluként élt tovább, más nemzetiségűek a környékbeli falvakból költöztek ide. 1946-ban a német származású lakosság nagy részét Németországba kitelepítették, helyükre a Kárpát-medence több tájáról (Székelyföld, Erdély, Alföld, Felvidék) jöttek magyar nyelvű lakosok.

Biára és Torbágyra jelentős hatást tett a vasút átvezetése egy völgyhíddal a két falu közötti területen, melyen 1884-ben egy közös vasútállomást alakítottak ki Bia-Torbágy néven. A vasút korszerűsítésével megépült a második völgyhíd is 1898-ban. Ezeket a viaduktokat egy 120-140 m széles és 20-25 m magasságú völgy áthidalásaként építették meg, melyek Biatorbágy jelképévé, és egyúttal 1931. szeptember 13-án Matuska Szilveszter által egy szörnyű terrorcselekmény színhelyévé váltak. Az azóta funkciójukat veszített hidak vasúttörténeti emlékek, jelenleg helyi védelem alatt állnak.

A biatorbágyi Szily-kastély

Az ingatlan Biatorbágy volt biai településrészének fő utcájában a Nagy utca 37. (452 hrsz.) alatt található, jelenlegi övezeti besorolása Vt-1, melyben 6 méteres maximális építménymagassággal 50% beépítés megengedett. Jelenleg a telek 16,8%-a beépített, összesen 4513 m². A kastély épülete 1950-től mezőgazdasági szakiskolaként működött, ekkor jelentős átépítések történtek, a fafödém vasbeton födémre cserélték, és idegen toldaléképületeket kapott. A kastélyrekonstrukció során ezek bontandók, összesen kb. 1960 m². A kastély telkén lehetőség van egy 120-150 férőhelyes szálloda építésére, mely a felújítandó kastélymúzeumhoz kapcsolható.

A teljesen önkormányzati tulajdonban lévő országos műemléki védettséget élvező épület, mióta 2001-ben az iskolát megszüntették, üresen áll. Az önkormányzat 2003-ban a kastély hasznosításának előkészítéseként, egy négykötetes tanulmánytervet készítettett.

A tanulmányterv kötetei:

- B. Boldizsár Brigitta: A Biatorbágyi Szily-kastély: Előzmények, fénykor, utóélet a történeti források tükrében, I. kötet 1438–1827. október,
- B. Boldizsár Brigitta: A Biatorbágyi Szily-kastély: Előzmények, fénykor, utóélet a történeti források tükrében, II. kötet 1827. november–1991.
- Bugár-Mészáros Károly: A Biatorbágyi Szily-kastély építészettörténeti, belsőépítészeti iparművészeti és művelődéstörténeti összehasonlító elemzése a látványi és történeti források alapján,
- Bugár-Mészáros Károly: A Biatorbágyi Szily-kastély hasznosítási tartalmi programja.

Ezen művek igen részletes tartalma és magas szakmai színvonala jó példája annak, hogy egy ilyen látszólag egyszerűnek tűnő épületegyüttes, milyen bonyolult történelmi összefüggéseket hor-

doz, és mennyi megfontolt és alapos elemzés szükséges a történeti értékek megismeréséhez.

B. Boldizsár Brigitta: A kastély és volt birtokosai

A biatorbágyi Szily-kastély építéstörténetéhez kapcsolódó dokumentumok az 1600-as évek elejére nyúlnak vissza, mikor is a Királyi Könyvek tanúsága szerint a kastély területe és a hozzá kapcsolódó birtokrészek a Fekete család kezén voltak. Mivel a család fiúágon kihalt, 1616-ban a birtokjog az Illés családra szállt.

A birtok történetében a kastély szempontjából első jelentős dátumként 1627 említendő. Hügyei Farkas (II.) Pál ebben az évben kapott nádori adományt Bia (a fent említett birtokrészre) és Torbágy felére Eszterházy Miklóstól. II. Farkas Pál írta feljegyzéseiben Eszterházy Miklóssal kapcsolatban: „lettem szolgálja 4 lóval; azután palatinusságra választatván szolgáltam egy ideig palatinusságában is”.

Az adománylevélen az a kikötés szerepelt, hogy a birtok csak fiúágon öröklődhet tovább. Az akkori adományterület 1627–1775-ig volt fiúágon a hügyei Farkas család kezén. A mai kastélyépület magja ebben az időszakban épült.

A Farkas családnak végvári katonacsaládként (vicekapitányok) Léván, Érsekújváron, Nógrád vára körül voltak érdekeltségeik, birtokaik az 1600-as években. Ebből következően, illetve a török megszállás miatt Farkas Pál valószínűleg csak egyszer járt személyesen Bián, azonban birtokjogait folyamatosan gyakorolta, az adókat beszedette.

Mivel a család nem lakott a birtokon, 1689-ben megállapodtak Hochwart Mihály budai harmincadossal, hogy 18 esztendőre bérbe veheti a területet, és ott „négy száz Foréntig jó pénzül épületet tehesen”. Ez az első adat arra vonatkozóan, hogy valószínűleg ekkor kezdődött el a mai kastély elődjének vagy egy részének építése. Megjegyzés található még arra vonatkozóan, hogy a későbbiekben Hochwart Mihály egy egész birodalmat épített ki Bián. Közben Farkas Pál fia, Imre fia, György lemondott nagybátyja, Ádám javára a birtokkal kapcsolatos jogairól, annak fejében, hogy Ádám fedezi tanulmányaiával összefüggő költségeit.

1720-ban a birtok életében jelentős változás következett be, ugyanis ekkor Farkas István (Ádám

fia) elsőként a tulajdonos Farkas családból a továbbiakban itt lakott a családjával. Az előkerült dokumentumokból arra következtethetünk, hogy az ő idejében épülhetett ki a jelenlegi kastély magja, az U alak közép része, és egyes melléképületek. Az akkoriban kúria léptékű épületben lakott feleségével, 6 lányával és egyetlen fiával, Pállal, aki azonban 1736-ban meghalt (apja 1731-ben hunyt el).

Mivel a birtok csak fiúágon öröklődhetett tovább, ekkor jelentkezett a birtokért Farkas János, (Farkas György fia). Mivel apja már korábban lemondott a birtokkal kapcsolatos jogairól, így ő csak Farkas István özvegyétől, Berthóty Erzsébettől a birtok felére köthetett bérleti szerződést. A másik felét pedig az özvegy Ferberth Jánosnak adta bérbe. Ezzel kapcsolatos a kastély épületére és a hozzátartozó melléképületekre vonatkozó leltár 1748-ból. Ebben a kastélyt, mint „egy kőház három szobából egy konyhából, egy Bótos kamrából álló” építményt említik a szobáról-szobára készült leltár mellett. A „Bótos kamra” az az épületrész, ahol az értékeket, azaz okleveleket, ezüstöt, pénzt stb. tartották.

Említésre méltó még a kőpince, fölötte prés-házzal, a sövényből font istálló, korcsma ház, veteményeskert, jégverem, szekérszín.

1749-ben Farkas János a saját területén két szoba és egy konyha építésére kötött szerződést, ezzel elindítva a kastély bővülését. 1753-ban, Berthóty Erzsébet asszony halála után lányai átruházták birtokrészüket Farkas Jánosnak, így újra egy kézbe került a biai rész. Farkas János 1761-ben kelt végrendeletében írta: „Fél Biának, törvényes kihirdetése általam történt meg.”; Biát örökös jószágának és lakóhelyének nevezi. Halála után gyermekei, Antal és Terézia örökölték javait.

Terézia 1770-es esküvőjének előkészületei zajlottak a kastélyban 1769-ben, mikor is a megmaradt özvegy, Frideczky Rozália kőművesekkel szerződést kötött a „Biai Residentionalis Házához némi nemű oldal épületekre. Kéménnyel együtt. léendő Konyhához..Residentionalis Háznak Kerítésire.és kilencz oszlopokból álló folyosóra, oszlopok közöt Bót hajtásra...” Terézia házasságot kötött nagyszigeti Szily Józseffel 1770 szeptemberében, mellyel a kastélyépület „új élete” kezdődött.

Frideczky Rozália halála után készült a második leltár a kastélyról, 1771-ben, a vagyon megosztásához a két testvér között. 1775-ben Farkas Antal a biai birtokrészét eladta Szily Józsefnek, és így „került” a kastély és a birtok a Szily család kezére. A kastély újabb szárnyai, a Farkas János, majd feleség-

ge által építettett oldalrészekon kívül, Szily József nevéhez fűződnek. Gyermekai születésének helyei jól mutatják, hogy Szily József családja a vásárlás után Biára lakott és foglalkozott a birtokkal. Erre utalnak azok a Biára készült fedélszéktervek, istállóterv, kerti építmények tervei is, amelyek a levéltári kutatás során kerültek elő. Felesége 1779-es halála után 1781-ben házasságot kötött lukafalvi Zarka Katalinnal. Első házasságából négy gyermeke, József, Antal, Karolina és János, második házasságából Mária nevű lánya született.

Végrendeletében (1826) a kastélyt az első házasságából született gyermekeire hagyta (Mária nevű lányát már korábban szép hozománnyal férjhez adta és pénzbeli örökséget kapott) közös használatra. 1827-ben készült az a leltár, amely alapján a testvérek megegyeztek a kastély helyiségeinek későbbi használatáról: „három egyenlő szállásokra ollyformán felosztottuk: hogy az Épületnek nem régiben újonnan felállított déli részében lévő, és egymásba nyíló 4 szobákat Szily Karolina Asszonyoság, az Épület közepében található négy Szobákat, az Archivum mellett, a Kertbe vezető folyosóra nyíló különös Szobával együtt pedig Fő Strázsa Mester Szily Antal Úr; az Épület Éjszaki részében lévő öt szobákat végtére Szily János Úr használhassa”, az épület többi helyiségének használatát is meghatározták.

1838-ban Szily János és Karolina (József 1793-ban, Antal pedig 1833-ban meghalt) bérbe adta a birtokot az épületekkel együtt 15 évre Bencsik Györgynek (Szily János Mária nevű lányának férje). A szerződéshez készült egy „Vizsgálati Bizonyítván”, amely az épületek méreteit közli és állapotukról ad tájékoztatást. Szily János fia, István megtámadta a szerződést, Szily József végrendeletére hivatkozva, és 1842-ben végül is Szily Karolina, özv. Fáy Barnabásné (erre utal a Fáy-kastély elnevezés), megvásárolta Jánostól és gyermekeitől a rájuk eső részt, és ismét egy kézbe került a birtok.

1852-ben a birtokot Sándor Móric vásárolta meg, és a Bajna–Biai uradalom központjaként működtette a Vladár család vezetésével. Sándor–Metternich Klementina hercegnő vette át később a birtokot. (Ekkoriban többször járt a birtokon a Szily család másik ágának leszármazottja, Kálmán, az MTA egykori főtitkára.) A területet kisajátításáig az Elek család birtokolta. Az 1950-es években Gazdaképző iskolává alakították át, ami jelentős átalakítások elvégzését vonta maga után. Többek között nyílászárókat helyeztek, ill. alakítottak át, új falakat húztak, máshol ajtónyílásokat, kályhafülkéket falaztak el, és elbontásra ítélték egyes részeket. Sok helyen fellelhetők az elfalazások nyomai (falredések kirajzolják a nyílászáró helyét).

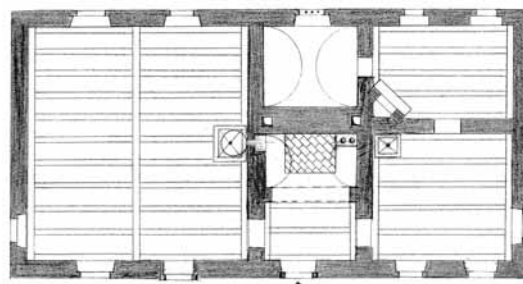
A kutatás során előkerült dokumentumok, leltárak és leírások alapossága lehetővé teszi a kastélyépület és melléképületei fénykorának, az építési periódusok, és az azokhoz kapcsolódó alaprajzi elrendezések, eredeti berendezés megismerését.

A kastély építésének rövid története

z épületegyüttes öt fejlődési, építési periódust ért meg fénykoráig, amely 1775 és 1827 közé tehető.

Első építési periódus 1689–1720

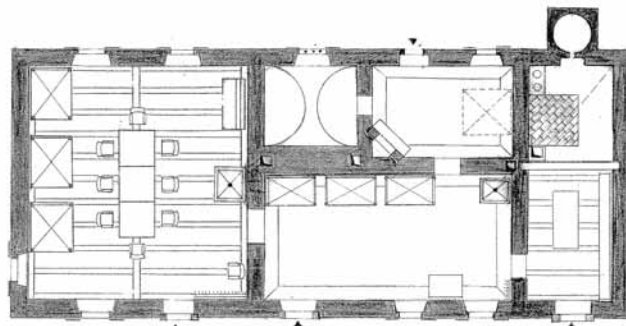
A kastély első magját Hochwart Mihály építtette családjának. Az ősi mag valószínűleg öt helyiségből állt, a pitvarból nyílt a nyílt tűzterű konyha, egy kisebb szoba, mely az asszonyok hálóhelyül szolgált, valamint egy nagyobb tisztaszoba, melyet csak ünnepekkor használtak. A konyha vastag fala mögött volt a „bót” nevű helyiség ahol az értékeket tartották, erre a mostani kas-

télyalaprajz összekötő szárnyában fellelhető indokolatlanul vastag válaszfal, valamint az 1748 évi leltár utal.

A Farkas család 1720-ban döntött úgy, hogy Biára költözik, a hétgyerekes család számára a meglévő épület már szűkössé vált.

Második építési periódus 1720–1749

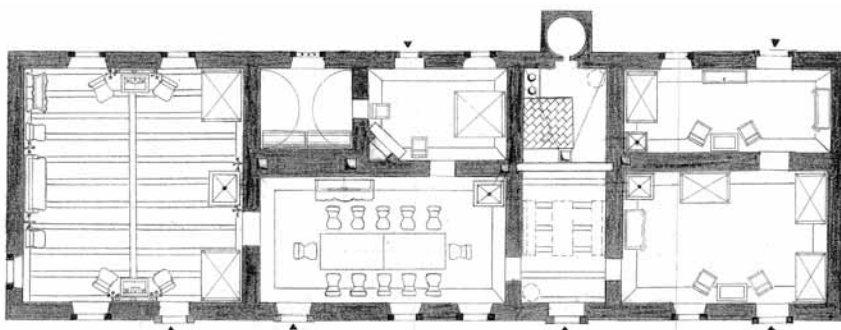
Az épület egy kisebb kúriává bővül, mely három szobából és egy kabinetből állt, erre is az 1748-as leltárban található utalás.

Az ott leírt kőkeretes vasajtó ma is jól beazonosítható.

A volt pitvarból balra nyíló faajtó a fülkagyilószerű tokkal a barokk kor nyomait őrzi.

Harmadik építési periódus 1749–1769

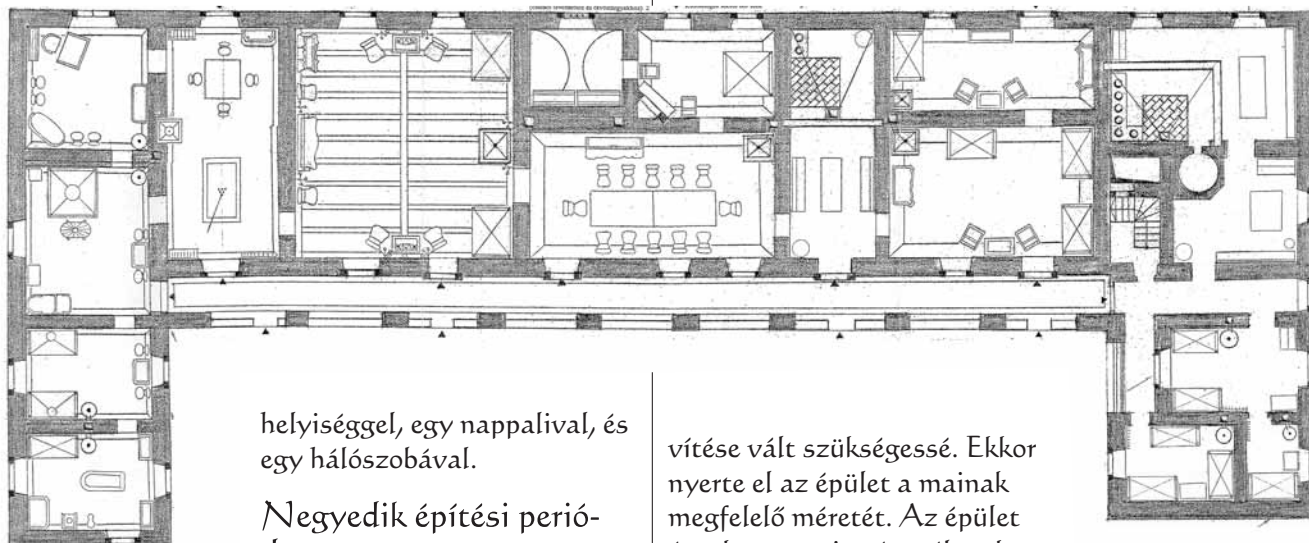
Hügyei Farkas János a kúriát tovább bővíti, két új

Ötödik építési periódus

1775–1828

Szily József alispáni beiktatása nagy létszámú vendégsereg megjelenésével járt, így a kastély újabb bő-

helyiséggel, egy nappalival, és egy hálószobával.

Negyedik építési periódus

1769–1775

Szily József és hügyei Farkas Terézia esküvőjére a várható vendégsereg számára a kúria már szükségesnek bizonyult. Egy rövid U szárú, kiskastéllá bővült, építészeti igényességét a kilenc oszlopra épített ív-pillérsoros tornác reprezentálta.

vítése vált szükségessé. Ekkor nyerte el az épület a maiak megfelelő méretét. Az épület észak-nyugati szárnyában kapott helyet a nádor fogadására is alkalmas elegáns lakosztály, és a Szily család ötszobás lakosztálya. A középső szárnyat az ebédlőterem kapcsolta össze a családfő Szily Antal ötszobás lakosztályával, ezt követte Szily Karolina négy-szobás lakosztálya. A sarokban ezüst, fehérnemű és porcelánedények kamrája és egy vasalófolyosó állt.

Az átjárótól délre a biliárd terem és a cselédszobák következtek. A kastély délkeleti szárnya kétszintes, alul a nagy boltozatos konyha, kamra, tejes boros és pálinkás pincék sorakoztak. A nádorlakosztály alatt csehsüveg boltozatos hátszló-istálló és kocsi-szín volt.

Bugár-Mészáros Károly hasznosítási programjavaslata

A programjavaslat ütemekre bontva képzeletben a kastély hasznosítását. Első ütemben a történeti kastélykert rehabilitációját álmódta meg a szerző. A parkrehabilitáció során kialakítható itt egy történelmi típusú veteményes és alakfás gyümölcsöskert, valamint egy olyan „elysium” kerttábla, ahol az 1800-as évek körül használatos kerti játszószerkezetek mutathatók be. A kastély főtengegyében egy bonyolult kerti labirintus kerülhet, amelynek céltornya a B. Boldizsár Brigitta által a Szily-kastély iratai között megtalált neogótikus toronyterv rekonstrukciója. Attraktív kertészeti alkotás lehetne egy sövény-színház is, melynek színpadperspektíva épületei, színészöltözői, közlekedő lugasalagútjai, nézőterének tereplépcső szegélyei, valamint a zenekari árok mellvédje is nyírt sövényből készülne. A kastély díszudvarát hagyományörző lovasbemutatók céljára lehetne alkalmassá tenni, tornácívei páholyokként szolgálhatnának.

E téma már átvezet a kastély másik, viszonylag könnyen helyrehozható részére. A nádorszárm alatt boltozott hátszló-istálló volt egykor, ez visszakapná eredeti funkcióját. Előtte helyezkedett el a kocsi-szín, melybe korhű kocsimásolatokat lehetne elhelyezni.

Az udvarok funkciósorában fontos szerep jut a felszín alatt elhelyezendő szociális résznek és a konyhaüzemnek. A három boltozatos kastélykonyha terei a későbbi korok csempeturkolatainak eltávolítása után gyertyavilágítású helyiségekként vehetők igénybe.

Az U alakú főépületen tetőidom-korrekciókat tervezve, vissza kellene állítani az eredeti tetőgerinc magasságot, a szárnyvégeket mansard tetőre cserélve, a kastély elegánsabb, „kastélyszerűbb” megjelenést kaphatna. A kaput és az utcai kerítést is késő-barokk jelleggel lehetne visszaállítani.

Az U alakú főépület belső felújítása öt szakaszra osztható, ezek ütemezhetők a rendelkezésre álló anyagi források függvényében.

Legkönnyebben a boltozott alagsori terek vehetők használatba, elsőként a nádorlakosztály (észak-nyugati szárny) alatti csehsüveg boltozatú hátszló-istálló 3 helyisége.

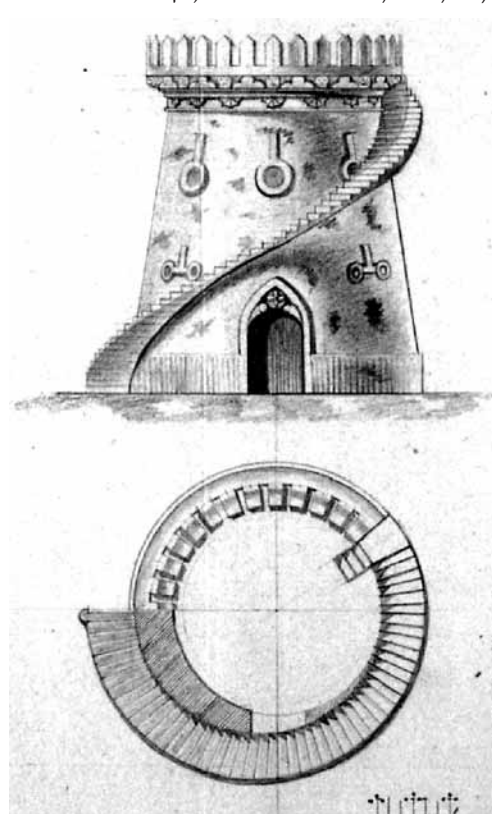
Következő lépcsőben a három boltozatos kastélykonyha újítható fel, a hozzá tartozó tejespincével, a további fehér- és vörösboros, valamint pálinkás pincékkel.

A kastély fő funkciója a műemléképület és a történeti kert idegenforgalmi bemutatása lenne, természetesen az összes működtetéshez szükséges funkcióknak is helyet kell kapniuk.

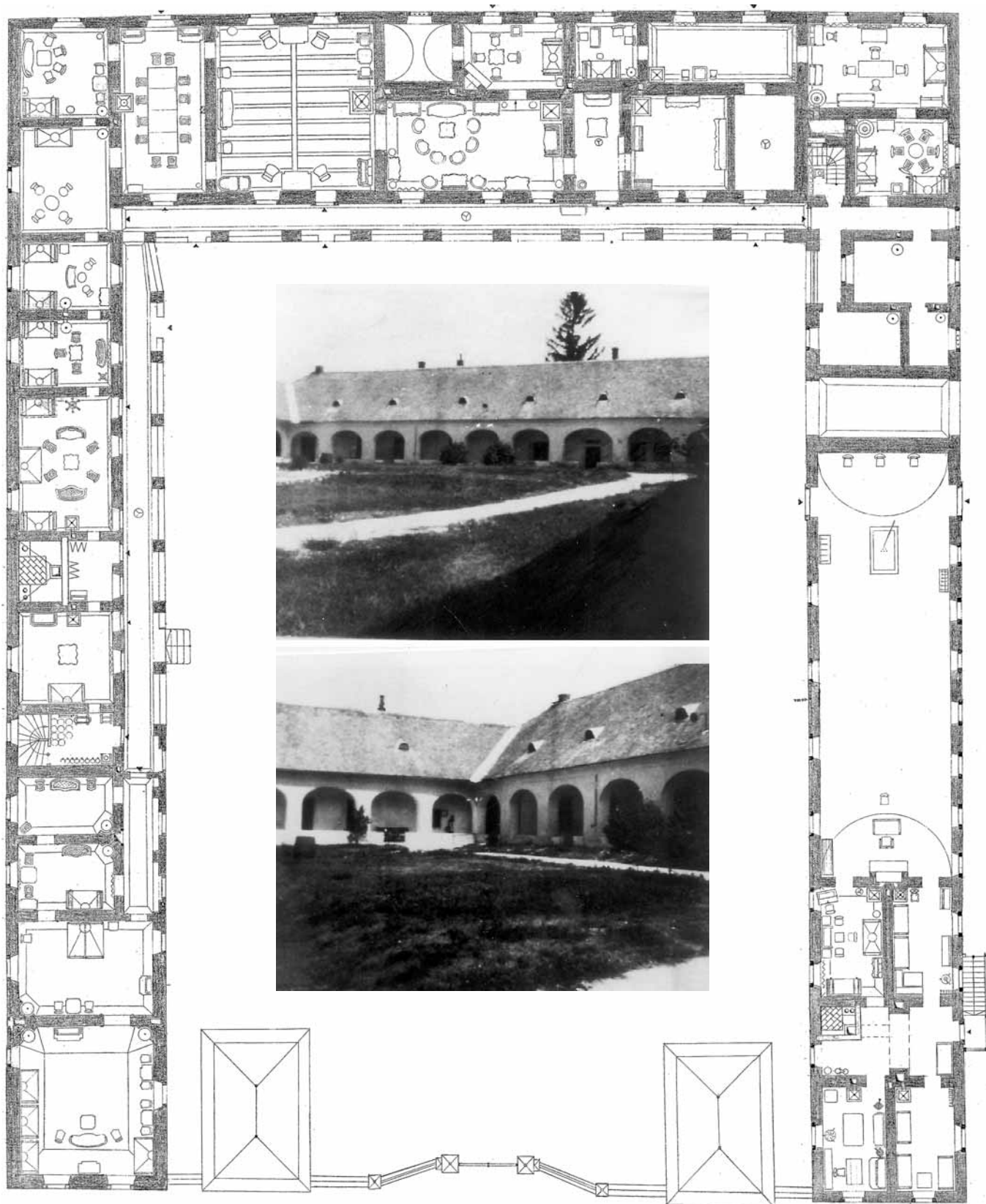
A kastély észak-nyugati oldalszármán a boltozott lóistállók felett egykor a nádorlakosztály volt. Itt helyezhető el a tetőtérben a múzeumi működtetés helyiségei, a földszinten pedig a nádorlakosztály teremsora, a késő copf, directoire és empire stílusú lakrészek bemutatásával. Az egész kastély újrabútorozása korhű bútorok gyűjtésével történhetne. A nádori vendégágyaszooba, öltözőszoba és toalettkabinet rekonstrukciója számos izgalmas érdekességet tárhat elénk.

A következő ütemben Szily József és Farkas Terézia 1770-es évekbeli lakosztályának rokokó és korai copf stílusú bemutatása lehetne. Az ezután a kastély ősmagjának rekonstrukciós tervét tenné lehetővé. Itt volt egykoron a családfői lakosztály és a család rejtett érték-kamrája, a „bót”. Részbe volt már az 1600-as évek végétől egy nagyterem vagy táncterem. Negyedik ütemben itt múzeumi vendégszobák és nászutaslakosztály alakítható ki. Majd ezt követhetné a fa dongaboltozatos biliárdterem helyreállítása, mely 173 m²-es nagyságával, 170 fős befogadóképességével díszvacsorák, kamaraszínházi előadások, bálók színtere lehetne. A kastélyrekonstrukció befejezését a kastélykonyha, a

bor-
cék,
ba-
k
sma,
ön-
tvas
lo-
ká-
ház
yre-
líta-
ad-
ná.
kas-
yhoz
dott
gen
letek
bon-
sa
n
a

pin
a
rok
koc
az
töt
osz
pos
vé-
hel
ál-
sa
hat
A
tél
tol-
ide
épü-
el-
tá-
utá
egy

Szily-kastély – Bátorbágy

Kiadja: Bátorbágy Nagyközség Önkormányzata

Felelős kiadó: dr. Palovics Lajos polgármester

Bugár-Mészáros Károly és B. Boldizsár Brigitta tanulmányainak felhasználásával szerkesztette: Körmendi Judit főépítész

Sokszorosította: Krónikás Bt., Bátorbágy

